

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВСП «БЕРДЯНСЬКИЙ КОЛЕДЖ ТАВРІЙСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО АГРОТЕХНОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

ОСНОВИ ФІЛОСОФСЬКИХ ЗНАНЬ

Методичні вказівки
для самостійної роботи студентів

2018

Укладач: Рибалко Євген Вікторович, викладач соціально-гуманітарних дисциплін

В даній роботі розкриті різноманітні форми самостійної підготовки студентів денної форми з дисципліни «Основи філософських знань». Методичні матеріали складено згідно з навчальною робочою програмою. Робота містить завдання, використання яких допоможе студентам у самостійній навчальній роботі (порівнювати, аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати факти та діяльність осіб, працювати з відповідною літературою, вміти самостійно добувати інформацію за темою, самостійно складати конспекти, тези тощо).

Розрахована на студентів коледжів, а також для викладачів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	с. 4
1. Філософія європейського середньовіччя та епохи Відродження..	с. 5
2. Філософія Нового часу.....	с. 10
3. Філософія в ХІХ – ХХ ст.....	с. 15
4. Філософська думка в Україні.....	с. 22
5. Духовний вимір людського буття.....	с. 28
6. Основний зміст пізнавальної діяльності.....	с. 33
7. Філософський аналіз суспільства.....	с. 37
ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ.....	с. 41
ВИСНОВКИ.....	с. 49
ЛІТЕРАТУРА.....	с. 50

ВСТУП

Для досягнення цілей сучасного суспільства необхідний спеціаліст, спроможний оперативно приймати нешаблонні рішення, діяти самостійно, творчо. Творчість починається там, де здійснюється самостійний пошук принципів, способів поведінки і дій. Творчість набуває розвитку на основі самостійності особистості і є вищим ступенем її розвитку. У сучасних умовах самостійність стає професійно необхідною якістю особистості будь-якого спеціаліста. Отже, і підготовка майбутніх спеціалістів у навчальному закладі має орієнтуватися на формування у студентів цієї якості, а не лише на репродуктивну виконавську діяльність з оволодіння певною сумою знань і вмінь.

Для самостійного вивчення студентами виділено наступні теми:

1. Філософія європейського середньовіччя та епохи Відродження
2. Філософія Нового часу
3. Філософія в XIX – XX ст.
4. Філософська думка в Україні
5. Духовний вимір людського буття
6. Основний зміст пізнавальної діяльності
7. Філософський аналіз суспільства суспільства.

Метою даної роботи, як форми організації пізнавальної діяльності студентів є розширення знань студентів, привчання їх до регулярної самостійної навчальної роботи. Самостійна робота студентів у даному випадку включатиме наступні види діяльності:

- *пошук та вивчення додаткової літератури;
- *конспектування, складання планів, тез;
- *складання схем, таблиць;
- *написання рефератів, доповідей, оглядів;
- *виступ з повідомленнями;
- *виконання тестових завдань на закріплення матеріалу.

Самостійна робота № 1

Тема заняття: *Філософія європейського середньовіччя та епохи Відродження.*

Мета заняття навчальна: *ознайомити студентів з основними філософськими вченнями середньовіччя та епохи Відродження;*

виховна: *виховувати студентів у дусі патріотизму, сприяти утвердженню ідеалів демократії;*

пізнавальна: *формувати уявлення про філософію європейського середньовіччя та епохи Відродження;*

розвивальна: *формувати навички аналізу і зіставлення навчального матеріалу, уміння розглядати філософські явища в конкретно-історичних умовах.*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, культурологія.*

вид контролю: *усне опитування.*

завдання: *підготувати повідомлення.*

Література:

1. Арутюнов В. Філософія (навч-метод. посібник для самостійного вивчення). – К., КНЕУ, 2014. – ст. 8 – 15;
2. Бичко І. Філософія: курс лекцій. – К., 2013. – ст. 7 – 14;
3. Бойченко І. Філософія історії. – К., 2012. – ст. 5 – 12;
4. Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії. – К., 2013. – ст. 3 – 9.

Контрольні запитання:

1. *Середньовічна філософія.*
2. *Основні напрямки філософії епохи Відродження.*
3. *Характерні риси філософії епохи Відродження.*

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *абсолют, теологія, макрокосм, антропоцентризм.*

Розкриваючи сутність проблеми доцільно користуватися підручниками за редакцією Арутюнова В., Бичко І. та Бойченка І., в яких повно та аргументовано висвітлено матеріал.

Вивчаючи самостійно цю тему, шановний студенте, Вам корисно буде скористатися наступним матеріалом, який наштовхне Вас на правильні роздуми та допоможе розібратися в даній темі.

Однією з особливостей середньовічної філософії є боротьба між реалістами та номіналістами. Слід зазначити, що реалізм у його середньовічному розумінні не має нічого спільного з сучасним значенням цього терміна. Реалізм – це вчення, згідно з яким об'єктивна реальність (буття) існує у вигляді лише загальних понять, або універсалій.

Згідно з вченням реалістів, універсалії існують раніше від речей і незалежно від речей, являючи собою думки та ідеї божественного розуму. І тільки завдяки цьому людський розум має змогу пізнати сутність речей, бо ця сутність є не що інше, як загальне поняття. Зрозуміло, що для реалістів пізнання можливе лише за допомогою розуму, який має божественну природу.

Термін «номіналізм» походить від латинського слова «nomen», що означає «ім'я». На противагу середньовічному реалізмові, номіналісти вважали, що реально існують лише поодинокі індивідуальні речі, а загальні поняття (т. зв. універсалії) – лише назви, знаки або імена, породжені людським мисленням. Основними представниками цього напрямку були: Д. Скот, І. Росцелін, У. Оккам.

Слід зазначити, що полеміка між реалізмом і номіналізмом почалася із суто теологічної проблеми про характер реальності «святої трійці».

Реалізм наполягав на істотності, реальності, єдності триєдиного бога. Номіналізм же справді реальними вважав «лики» (іпостасі) трійці. Проте «проблема трійці» була лише зовнішньою формою, так би мовити «офіційним приводом», який в умовах середньовіччя мусив бути теологічного плану. Справжня проблема, що стала предметом гострої полеміки, була цілком філософською проблемою статусу реальності категорій загального і окремого.

Реалісти, говорячи про єдність «божественної трійці», обґрунтовували по суті об'єктивно-ідеалістичну тезу про незалежне від матеріально-чуттєвого світу існування ідеального (загальних понять, універсали). Щодо номіналістів, то вони, обґрунтовуючи реальність трійці, відстоювали реальне існування одиничного, окремих речей і явищ. Зрештою це і приводило номіналізм до матеріалістичної тези про об'єктивну реальність матеріально-чуттєвого світу, що виступав у вигляді суми окремих речей.

Середньовічна філософія увійшла в історію філософської думки під назвою схоластики. Головна ознака схоластики полягає у тому, що вона свідомо розглядає себе як науку, поставлену на службу теології, як служницю теології. Проте, незважаючи на її абстрактну обмеженість та апологетизм, вона зробила крок вперед у розробці логіко-гносеологічної та етичної проблематики, яка є досить актуальною для сьогодення (наприклад, вчення про духовний світ людини).

Відродження класичної давнини, що дало найменування епосі, визначило вирішальну роль античної філософської спадщини у формуванні філософських поглядів мислителів XIV – XVI ст. Викликані до життя зусиллями гуманістів твори філософів Стародавньої Греції і Риму надали величезної сили поштовху розвитку філософської думки. Разом з тим йдеться кожного разу не тільки про засвоєння, але й про оригінальну переробку античної традиції. У філософії епохи Відродження ми маємо справу зі специфічними модифікаціями аристотелізму й платонізму, стоїчної та епікурейської філософської думки. Основна лінія вододілу пройшла не по межах старих напрямків і шкіл, а між теологією і прислугуючою їй схоластикою, з одного боку, і філософією, що протистоїть теологічним схемам середньовіччя, – з іншого. Традиції античної і середньовічної філософської думки наповнилися у філософії Відродження новим змістом і використовувалися для вирішення нових проблем.

Філософська думка Відродження створює нову, пантеїстичну за своєю основною тенденцією картину світу, заперечуючи Божественне творення, ототожнення Бога й природи, обожнювання природи й людини. Філософію

Відродження відрізняє її яскраво виражений антропоцентризм. Людина не тільки є найважливішим об'єктом філософського дослідження, але й виявляється центральною ланкою у всьому ланцюзі космічного буття. Гуманістичній філософії Відродження властивий погляд на людину в її насамперед земному призначенні. Людина не тільки піднімається в рамках ієрархічної картини буття, але й «підриває» саму цю ієрархію та повертається до природи, її відносини з природою і Богом розглядаються в рамках нового, пантеїстичного розуміння світу.

В еволюції філософської думки епохи Відродження можна виділити три характерних періоди: гуманістичний, чи антропоцентричний, який протиставляє середньовічному теоцентризму інтерес до людини в її взаємозв'язках зі світом; неоплатонічний, пов'язаний з постановкою широких онтологічних проблем; натурфілософський. Представники гуманістичної думки у філософському аспекті не дають нічого істотно нового; мова, скоріше, повинна йти про засвоєння гуманістичної традиції мислителями наступних періодів. Так само вплив ідей Платонівської академії простежується в італійській філософії аж до Дж. Бруно і Т. Кампанелли, але власне неоплатонічний період, що визначив подальший розвиток філософської думки і вже з ним ототожнювався, пов'язаний із творчістю Миколи Казанського й флорентійських неоплатоніків. До середини XVI ст. натурфілософія стає визначальною тенденцією у розвитку філософської думки епохи.

Під натурфілософією мислителі XVI ст. (себе вони називали «натуральними філософами») розуміли не тільки предмет свого дослідження – філософію природи, але і природний, «натуральний» підхід до пізнання законів світоустрою, який протистоїть як книжковому знанню схоластики, так і теологічним побудовам. Натурфілософія, що виявилася вищим результатом філософської еволюції епохи Відродження, вичерпує з часом специфічний зміст філософської думки цієї епохи й поступається місцем філософії Нового часу, що виникає поза філософією Відродження, що завершила свій розвиток, – вона пов'язана із зародженням нового математичного й експериментального

природознавства, насамперед класичної механіки, і зі створенням нової механічної картини світу.

Новий період ознаменувався, насамперед, новим ставленням до механіки, що починає розглядатися як «найблагородніше з мистецтв», яке поєднує «шляхетність» з найбільшою користю в життєвих справах. У формування основних досягнень механіки Відродження зробили свій внесок такі відомі вчені, як Микола Кузанський, Леонардо да Вінчі, Стевін, Коперник, Тарталья, Бенедетті, Кардано, Кеплер та ін.

***Питання, які студент повинен самотійно вивчити і висвітлити на
співбесіді з викладачем:***

1. Порівняйте патристику та гностицизм, визначивши подібність і відмінність між ними.
2. Чим відрізняється патристика від апологетики?
3. Сформулюйте провідну ідею й головний принцип середньовічної філософії.
4. Які основні етапи можна визначити в розвитку середньовічної філософії?
5. Як трактував Тома Аквінський індивідуальність людини?
6. Яка роль, згідно з поглядами філософа, відводилася відчуттям та інтелекту в пізнанні?
7. Назвіть найважливіші риси епохи Відродження.
8. Які особливості філософії цієї епохи?

Підготувати повідомлення:

1. Місце філософії у звільненні від стереотипів.
2. Аксіологічний характер філософських знань.

Самостійна робота № 2

Тема заняття: *Філософія Нового часу.*

Мета заняття навчальна: *охарактеризувати особливості філософської думки Нового часу;*

виховна: *виховувати студентів у дусі патріотизму, сприяти утвердженню ідеалів демократії;*

пізнавальна: *формувати уявлення про розвиток філософських вчень доби Нового часу;*

розвивальна: *розвивати вміння аналізувати й узагальнювати навчальний матеріал.*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, географія.*

вид контролю: *усне опитування.*

завдання: *заповнити таблицю.*

Література:

1. Петрушенко В. *Основи філософських знань. Посібник.* – К., Новий світ, 2013. – ст. 23 – 35;
2. *Філософський енциклопедичний словник.* – К., 2012. – ст. 45 – 60;
3. Щерба С. *Філософія: короткий виклад. Навчальний посібник.* – К., Кондор, 2014. – ст. 55 – 67.

Контрольні запитання:

1. *Теорія пізнання Т. Гоббса та Дж. Локка.*
2. *Основні напрямки філософії епохи Просвітництва.*
3. *Характерні риси філософії доби Просвітництва.*

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *деїзм, здоровий глузд, закон, субстанція.*

Шановний студенте! Під час розгляду цієї теми Вам доречно буде звернутися за допомогою до поданого нижче матеріалу, саме він дасть змогу дати відповіді на поставлені питання, виконати додаткові завдання.

Вивчаючи самостійно дану тему студенти повинні звернути увагу на панораму соціокультурних та духовних процесів у Європі Нового часу та

особливості розвитку філософії. Методологічні пошуки Ф. Бекона та Р. Декарта, скептицизм П. Бейля та Д. Юма, сенсуалістські максими Дж. Берклі. Спільність генези не виключає своєрідності шляхів формування систематизованого філософського знання.

В оригінальному дослідженні Томас Гоббс зазначив, що в «природному стані» життя людини було б «самотнім, бідним, огидним, жорстоким і коротким». За відсутності політичного порядку і закону, кожен матиме необмежені природні свободи, в тому числі «право на все» і, отже, свободу грабувати, гвалтувати і вбивати, з'явилися б нескінченні «війни всіх проти всіх». Щоб уникнути цього, вільний договір людей один з одним для створення політичної спільноти тобто громадянського суспільства через суспільний договір, в якому вони всі задля посилення безпеки в обмін піддають себе абсолютній суверенній, переважно (для Гоббса) владі монарха.

Хоча укази государя цілком можуть бути довільними і тиранічними, Гоббс бачив абсолютний уряд, як єдину альтернативу анархії. Крім того, Джон Локк і Жан-Жак Руссо, стверджують, що ми отримуємо цивільні права в обмін на прийняття зобов'язання поважати і захищати права інших людей, відмовившись від деяких свобод. Центральне твердження соціальних підходів договору є те, що права і політичний порядок не є природними, а існують замість людських творінь. Суспільний договір і політичний порядок створює простий засіб досягнення мети – на користь осіб, причетних – і законних тільки в тій мірі, що виконають свою частину угоди.

Згідно з Гоббсом (в уряді, чия точка зору не є стороною з початковим договором) громадяни не зобов'язані представити в уряд, коли він занадто слабкий, щоб діяти ефективно, придушити фракційність і цивільні заворушення. На думку інших соціальних теоретиків за договором, громадяни мають право вилучити свої зобов'язання, підкорятися або змінити керівництво, шляхом виборів або інших засобів, включаючи, при необхідності, насильство, коли уряд не в змозі забезпечити їх природні права або задовольняти інтереси

суспільства (так звана «загальна воля» у Руссо, яка більш зацікавлена у формуванні нового уряду, ніж у поваленні старого).

Серед визначних французьких філософів-просвітників Вольтер, Шарль Луї де Монтеск'є, Жан-Жак Руссо стояли на позиціях деїзму. Дені Дідро, Жульєн Ламетрі, Клод Гельвецій відстоювали матеріалістичні погляди.

Філософія Просвітництва, поставивши акцент на розум, успадкувала багато від раціоналізму, однак значно почерпнула також із ідей емпіризму. На відміну від раціоналістів, наприклад, Декарта, розум у просвітників не пасивне вмістилище вічних ідей спільних для людини і Бога, а є активним знаряддям перетворення життя. Це зумовлено загальним прагненням просвітників до змін, реформ суспільства і вірою в те, що, спираючись на науку, можна встановити нові розумні закони й перебудувати світ на краще.

З емпіризму, зокрема у Локка, філософія просвітництва взяла те, що необхідною передумовою розуму є опора на факти, чуттєві дані. Виходячи з цього положення просвітники таврували раціоналізм як метафізику, філософію, що не спирається на відомості про реальний світ. За взірць наукового підходу бралася Ньютонівська механіка. Кондільяк вважав порожніми, й навіть шкідливими, абстрактні поняття на зразок буття, субстанція, сутність, атрибут, причина, свобода. Просвітники погано бачили різницю між філософією й наукою, й ставили до філософії такі ж вимоги, як до науки. В цьому відношенні вони були передвісниками позитивізму.

Поєднання ідей раціоналізму й емпіризму було в філософії епохи Просвітництва поверховим, теоретично необґрунтованим. За це її критикував Георг Гегель, звинувачуючи у відсутності глибини й оригінальності.

У своєму ставленні до релігії більшість просвітників притримувалися деїзму, тобто визнавали Бога-творця, але заперечували його втручання в перебіг подій у створеному ним світі. Їхня релігія була раціональною, узгодженою з розумом. В той же час вони виступали з критикою панівної релігії свого часу, релігії Одкровення, вважаючи її забобонами і марновірством.

Частина філософів-просвітників притримувалася атеїстичних поглядів, заперечуючи існування Бога взагалі. Просвітникам, які захоплювалися механікою Ньютона, був властивий механістичний світогляд. Світ, природа й людина для них були складними машинами, підпорядкованими лише законам природи. Філософія просвітників відкидала телеологію, тобто поняття про мету існування світу й людини, й схилялася до фаталізму, зумовленого механіцизмом. Схоластика, філософія Середньовіччя, стверджувала, що людина має свободу волі, оскільки її створив такою Бог, надавши їй можливість вибору вірити чи не вірити, тоді як механістична людина просвітників не мала такої свободи – її дії і доля були строго зумовлені законами природи.

Відкидаючи релігію, як основу моралі, просвітники виводили етичні норми із природи людини, яку вони вважали незмінною, складеною із інстинктів, схильностей та чуттєвих потреб. З природи людини вони виводили поняття про її природні права. Щодо організації суспільства, то просвітники відстоювали ідею суспільного договору. Ця ідея про те, що люди організовані в суспільство таким чином, щоб забезпечити свій захист, і з цією метою передають державі частину своїх прав, дозволяв пояснити походження держави й влади без втручання Бога.

Вірячи в здатність розуму до справедливого влаштування життя, просвітники велике значення надавали вихованню людини та її освіті. Звідси, від слова світло походить назва епохи.

***Питання, які студент повинен самостійно вивчити і висвітлити на
співбесіді з викладачем:***

1. Як ви вважаєте, який із двох напрямів середньовічної філософії – реалізм або номіналізм – продовжує емпірична філософія Нового часу?
2. Розкажіть про представників емпіризму – послідовників філософських ідей Ф. Бекона.
3. Які основні риси філософії доби Просвітництва?
4. Які надії пов'язували філософи XVIII ст. з просвітою людського розуму?

5. Яка специфіка розуміння просвітниками рушійних сил історичного процесу?
6. Охарактеризуйте спрямованість провідних ідей європейських просвітників.
7. Які принципові зміни у науковій і філософській картині світу відбулися в Новий час?

Заповнити таблицю:

«Філософія Нового часу». Зробіть висновок щодо внеску у світову філософію.

<i>Прізвище</i>	<i>роки життя</i>	<i>до якої наукової школи належав</i>	<i>основні ідеї</i>

Самостійна робота № 3

Тема заняття: *Філософія XIX – XX ст.*

Мета заняття навчальна: *охарактеризувати особливості філософської думки на зламі століть;*

виховна: *виховувати студентів у дусі патріотизму, сприяти утвердженню ідеалів демократії;*

пізнавальна: *формувати уявлення про філософію нового часу;*

розвиваюча: *розвивати вміння аналізувати й узагальнювати навчальний матеріал.*

міжпредметні зв'язки: *культурологія, географія.*

вид контролю: *усне опитування.*

завдання: *підготувати реферати.*

Література:

1. Горлач М. *Філософія: підручник.* – Харків, 2010. – ст. 44 – 59;
2. Горський В. *Історія української філософії. Навч. посіб.* – К., 2011. – ст. 78 – 89;
3. Єрмоленко Є. *Комунікативна практична філософія. Підручник.* – К., 2013. – ст. 45 – 65.

Контрольні запитання:

1. *Позитивізм.*
2. *Ірраціоналізм.*
3. *Неогегельянство та неокантіанство.*
4. *Основні тенденції філософії XX ст.*

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *постпозитивізм, емпіріокритицизм, екзистенціалізм.*

При розгляді даної теми доречно звернутися до літератури яка вказана в плані та користуватися нижче поданим матеріалом.

Починаючи самостійно розглядати зазначені питання студенти повинні згадати, які соціальні зміни сталися в Європі у XIX – XX ст. Уже в перші десятиліття 19 ст. діалектичному раціоналізму і панлогізму Гегеля намагається

протиставити своє вчення про світову волю Артур Шопенгауер (1788 – 1860). З точки зору А. Шопенгауера сутність особистості складає незалежна від розуму воля, сліпе хотіння, невіддільне від тілесного існування людини і яке є проявом космічної світової волі, котра в свою чергу є основою та істинним змістом усього сущого.

Другу тенденцію спрямовану проти принципів класичної філософії виражала позитивістська концепція Огюста Конта (1798 – 1857). Згідно вченню Конта філософія не тільки не є наукою наук, а взагалі не є наукою, вона не має власного об'єкта, а тільки узагальнює досягнення конкретних наук, або ж узагальненою класифікацією усіх наук. Позитивізм як філософський напрямок засновується на положенні, що все справжнє знання є результатом конкретних наук, тому пізнання слід звільнити від будь-якої філософської інтерпретації.

Ідеї О. Конта виявилися співзвучними з ідеями англійських філософів Джона Стюарта Міля (1806 – 1873) та Герберта Спенсера (1820 – 1903). Погляди останніх склали ту початкову форму позитивної філософії, яку назвали “першим позитивізмом”. В кінці 19 ст. ідеї позитивізму розвивали представники емпіріокритицизму, або «другого позитивізму»: Ернест Мах (1838 – 1916) та Ріхарт Авенаріус (1843 – 1896). Філософія виявилась у емпіріокритицизмі зведеною до теорії пізнання, причому остання на підставі відносності наших знань про дійсність, дає лише символи, позначки для практики, а не дійсну картину реальності. Емпіріокритицизм справив значний вплив як на подальший розвиток позитивістської філософії, так і інші течії філософії 20 століття: прагматизм, неореалізм, інструменталізм, операціоналізм та ін. В 20 ст. виник неопозитивізм, а в 60-х рр. 20 ст. – постпозитивізм. Третя тенденція критичного переосмислення класичної філософії знайшла прояв в ірраціоналістичних ідеях християнського екзистенціалізму Серена К'єркегора (1813 – 1855). Екзистенціальна діалектика, на думку К'єркегора має бути засобом збереження спрямованості особистості до Бога, духовного єднання людини з Богом.

Названі тенденції призвели до розчарування в ідеї прогресу як прогресу розуму, заперечення як непотрібної, не значущої для людини будь-якої теорії пізнання в філософії кінця 19 ст. Відбувається своєрідний «бунт проти розуму», настає епоха антираціоналістичного умонастрою.

Філософія життя як філософській напрямок склалась в кінці 19 ст., головним чином в Німеччині та у Франції. Основними представниками філософії життя були: Фрідріх Ніцше (1844 – 1900), Анрі Бергсон (1859 – 1941), Вільгельм Дільтей (1833 – 1911), Георг Зіммель (1858 – 1918), Освальд Шпенглер (1880 – 1936). Виникаючи як опозиція класичному раціоналізму, філософія життя звертається до життя як первинної реальності, цілісного органічного процесу. Започаткована ця тенденція критичного переосмислення класики в рамках самої класики ще в 40-х рр. 19 ст. в філософії Карла Маркса (1818 – 1883). У суспільному виробництві свого життя люди вступають у певні, необхідні, від їх волі незалежні відносини – виробничі відносини, які відповідають певному шаблону розвитку їх матеріальних продуктивних сил. Сукупність цих виробничих відносин складає економічну структуру суспільства, реальний базис, на якому підноситься юридична і політична надбудова і якому відповідають певні форми суспільної свідомості. Зі зміною економічної основи більш менш швидко відбувається переворот в усій величезній надбудові. В 60-х рр. виникає ще один варіант переосмислення класичної філософії неокантіанство, яке поставило за мету відновлення, захист і збереження основних ідей і принципів філософії Імануїла Канта. Представники Марбургської школи: Герман Коген (1842 – 1918), Пауль Наторп (1854 – 1924), Ернест Кассіерер (1874 – 1945) математизують філософію Канта, інтерпретуючи кантівську “річ у собі” як математичну функцію, межу до якої прямує процес пізнання, але реально ніколи її не досягає.

В цей же період формується також такий напрямок як неогегельянство, для якого характерним є прагнення створити цілісний моністичний світогляд на основі оновленої інтерпретації вчення Гегеля. Видатними представниками неогегельянства були: англо-американського неогегельянства – Френсіс

Герберт Бредлі (1846 – 1924), Джосайя Ройс (1855 – 1916), Бернард Бозаннет (1848 – 1923), Робін-Джордж Коллінгвуд (1889 – 1943); італійського – Бенедетто Кроче (1866 – 1952), Джованні Джонтіле (1875 – 1944); німецького – Ріхард Кронер (1884 – 1974), Зігфрід Марк (1889 – 1957), Артур Ліберт (1878 – 1946); французького – Жан Валь (1902 – 1969), Жан Іпполіт (1907 – 1968), Олександр Кожев (1902 – 1969). Видатним теоретиком неогегельянства був також російський філософ Іван Олександрович Ільїн (1882 – 1954), який жив у 1922 – 1934 рр. в Німеччині, а з 1938 – в Швейцарії. Філософія 20 ст. характеризується плюралізмом і багатоголоссям і представлена дуже багатьма філософськими школами і напрямками. Проте серед них можна виділити три основні тенденції: 1) екзистенціально-гуманістична; 2) релігійна; 3) натуралістично-позитивістська. Але цей поділ – надзвичайно умовний. Багато філософів у різні періоди творчості наближалися то до однієї з них, то до іншої, включаючи дві, або навіть три з них. Найбільш поширеною і впливовою, а також найбільш новаторською є екзистенціально-гуманістична тенденція, яка включає 5 основних філософських течій (напрямків). Об'єднує їх те, що в центрі їх уваги стоїть проблема людини, специфіка існування людини та смисл її буття. До основних течій екзистенціально-гуманістичної тенденції належать:

1. Класичний психоаналіз та неофрейдизм: Зігмунд Фрейд (1856 – 1936), Карл-Гюстав Юнг (1875 – 1961), Альфред Адлер (1870 – 1937), Вільгельм Рейх (Райх) (1897 – 1957), Карен Харні (1885 – 1953), Гаррі-Стек Саллівен (1892 – 1949), Еріх Фромм (1900 – 1980), Герберт Маркузе (1898 – 1979).

2. Екзистенціалізм: Мартін Хайдеггер (1889 – 1976), Карл Ясперс (1883 – 1969) – в Німеччині; Жан-Поль Сартр (1905 – 1980), Альберт Камю (1913 – 1960), Габріель Марсель (1889 – 1973), Моріс Мерло-Понті (1908 – 1961), Сімона де Бовуар (1915 – 1986) – у Франції; Хосе Ортега-і-Гассет (1883 – 1955) – в Іспанії; Ніколо Аббаньяно (1901 – 1965) – в Італії; Мартін Бубер (1878 – 1965) – в Ізраїлі; Леопольд Сенгор (нар. 1906) – в Сенегалі; Пауль Тілліх (1886 – 1965), У. Беррет – в США; Нісіда, Васудзі – в Японії; Абд-аль-Рахман-Бадаві, Таїб Тазіні, Камаль Юзеф-аль-Хадж – в арабських країнах; Микола

Олександрович Бердяєв (1874 – 1948), Лев Шестов (Лев Ісаакович Шварцман (1866- 1938) – в Україні, з 20-х р.р. в еміграції.

3. Персоналізм: П.-П. Боду (1847 – 1910), Р.-Т. Флюслінг (1871 – 1960), З. Ш. Брайтмен (1884 – 1954), М.-У. Колкінс (1863 – 1930), в США; Х.-У. Керр (1857 – 1931) – в Англії; В. Штерн (1871 – 1938) – в Німеччині; Е. Муньє (1905 – 1950), Жан Лакруа (1900 – 1986) – у Франції.

4. Філософська антропологія: яка включає чотири типи концепції: а) біологічна – А. Арнольд Гелен (1904 – 1976), Г. Гельмут Плеснер (1892 – 1985), Портман; б) культурологічна – Еріх Ротхакер (1888 – 1965), Ландман; в) релігійна – Макс Шелер (1874 – 1928), Ханс Едуард (нар. 1904); г) філософсько-педагогічна – Отто-Фрідріх Болєнов (нар. 1903).

5. Неомарксизм: Франкфуртська школа – Макс Хоркхаймер (1895 – 1973), Теодор Адорно (1903 – 1969), Юрген Хабермас (нар. 1929) та ін.; Дьєрдь Лукач (1885 – 1971), Антоніо Грамші (1891 – 1937); група “Праксіс” в Югославії – Г. Петрович, М. Маркович, С. Стоянович), “філософія надії” Ернеста Блоха (1885 – 1977).

Друга тенденція сучасної філософії – релігійна – здійснила поворот до людини, від теоцентризму до антропоцентризму і представлена такими філософськими течіями:

1. Православна релігійна філософія, яка представлена такими течіями: а) «філософія серця»: П.Д. Юркевич, В.В. Зеньковський, Б.П. Вишеславцев, С.Л. Франк); б) «філософія всеєдності» (В.С. Соловйов, С.М. Булгаков, Л.П. Карсавін, П.С. Флоренський); в) екзистенціалізм та персоналізм (М.О. Бердяєв, Л.І. Шестов, В.В. Розанов); г) інтуїтивізм (М.О. Лосський); д) «філософія космізму» (М.Ф. Федоров, К.Е. Цюлковський, О.Л. Чижевський, В.І. Вернадський, М.О. Холодний).

2. Католицька релігійна філософія, яка представлена такими течіями:

а) неотомізм (офіційна філософія Ватикану): Етьєн Жільсон (1884 – 1978), Жак Марітен (1882 – 1973) – у Франції; Емеріх Коррет (нар. 1919) – в Австрії; Юзеф-Марія Бохенський (нар. 1902) – в Швейцарії; Б. Лакенбрінк

(нар. 1904), Карл Ранер (1904 – 1984) – в Німеччині; Фернанд Ван-Стеєнберген (нар. 1904) – в Бельгії.

б) тейярдизм – назва походить від імені засновника даного напрямку французького теолога, палеонтолога, філософа П'єра Тейяра де Шардена (1881 – 1955), намагається поєднати феноменологію, досягнення новітньої науки, еволюційну теорію і релігійний досвід. Людину розглядає як насамперед запрограмований Богом результат еволюції Всесвіту, в основі якої лежить духовне начало, присутнє в універсумі і спрямовуюче його розвиток.

в) соціальні теології: теологія кризи, теологія визволення – Г. Гут-Т. Єрес (Перу), Л. Бофф, К. Бофф, Х. Ассман (Бразилія).

3. Протестантська філософія, яка представлена течіями:

а) ліберальна теологія – Ф. Шлейєрмахер, А. Гарнак (1851 – 1930), Ернет Трельч (1865 – 1923).

б) діалектична теологія: Карл Барт (1886 – 1968), Рейнхольд Нібур (1892 – 1971).

в) екзистенціальна теологія – Пауль Тілліх (1886 – 1965)

г) деміфологізоване християнство – Рудольф Бультман (1884 – 1976)

д) безрелігійне християнство – Дітріх Бонхьоффер (1906 – 1945)

Третя натуралістично-позитивістська тенденція характеризується сциєнтистською спрямованістю і представлена такими напрямками:

1. Неопозитивізм: Віденський гурток – Моріц Шлік (1882 – 1936), Отто Нейрат (1882 – 1945), Рудольф Карнап (1891 – 1953), Альфред Айєр (1910 – 1989), Людвіг Вітгенштейн (1889 – 1951); Львівсько-Варшавська школа – Казимеж Айдукевич (1890 – 1963), Ян Лукасевич (1878 – 1956), Альфред Тарський (1902 – 1984), Тадеуш Котарбинський (1886 – 1981); філософія лінгвістичного аналізу – Джордж Мур (1873 – 1958), Людвіг Відгенштейн (1889 – 1951), Гілберт Райл (1900 – 1976), Пітер Строссон (нар. 1919), Джон Остін (1911 – 1960), Майкл Даліміт (нар. 1925); загальна семантика – С. Чейз, С. Хайлкава. Основна теза: філософія має пояснювати життя людини виходячи із структури мови.

2. Постпозитивізм: Томас Кун (нар. 1922), Імре Лакатос (1922 – 1974), Стівен Еделстон Тулмін (нар. 1922), Уілфрід Селларс (нар. 1912), Джозеф Агассі (нар. 1927), Карл Раймунд Поппер (1902 – 1994), Пол Карл Фейерабенд (нар. 1924).

3. Структуралізм: Клод Леві-Стросе (нар. 1908), Жак Лакан (1901 – 1981), Мішель Поль Фуко (1926 – 1984), Ролан Барт (1915 – 1980) – дослідження культури як сукупності знакових систем.

4. Постструктуралізм: Жак Дерріда (нар. 1930), Жіль Дельоз (нар. 1926), Жан Бодрійяр (нар. 1929), Херолл Блум (нар. 1930), Жан-Франсуа Ліотар (нар. 1924).

5. Герменевтика: вчення про розуміння та інтерпретацію – Ханс Георг Гадамер (нар. 1900), Карл Отто Апфель (нар. 1922), Поль Рікьор (нар. 1913).

Питання, які студент повинен самостійно вивчити і висвітлити на співбесіді з викладачем:

1. На чому засновується позитивізм як філософський напрямок. Назвіть представників?
2. Що означає «другий позитивізм»?
3. Яка філософська ідея знайшла прояв в ірраціоналістичних ідеях християнського екзистенціалізму?
4. Назвіть основних представників філософії життя.
5. Яку мету перед собою ставило неокантіанство?
6. Що було характерним для неогегельянства?
7. Чим характеризується філософія XX ст.?
8. Кого із відомих філософів минулого століття ви можете назвати?

Проблемне завдання:

Чим пояснюється популярність марксистських ідей саме в революційній Росії? Чи була альтернатива?

Підготувати реферати:

1. Герменевтика: вчення про розуміння та інтерпретацію.
2. Класичний психоаналіз та неофрейдизм.

Самостійна робота № 4

Тема заняття: *Філософська думка в Україні.*

Мета заняття навчальна: охарактеризувати розвиток української філософії;

виховна: виховувати студентів у дусі патріотизму, взаєморозуміння між народами на основі особистого усвідомлення;

пізнавальна: формувати уявлення про вітчизняну філософську думку;

розвиваюча: розвивати вміння аргументовано на основі конкретних фактів відстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему.

міжпредметні зв'язки: історія України, географія.

вид контролю: усне опитування.

завдання: підготувати реферати.

Література:

1. Надольний І. Філософія: посібник. – К., 2014. – ст. 66 – 79;
2. Петрушенко В. Основи філософських знань. Посібник. – К., Новий світ, 2013. – ст. 89 – 100;
3. Філософський енциклопедичний словник. – К., 2012. – ст. 38, 78, 94, 112.

Контрольні запитання:

1. Паростки філософських ідей Київської Русі.
2. Філософські погляди єретиків 50 – 70-х рр. XIV ст.
3. Філософія професорів Києво-Могилянської академії і Григорія Сковороди.
4. Українська університетська філософія XIX – XX ст.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: «філософія серця», позитивізм, історіософська концепція.

Вивчаючи, цю тему самостійно, студентам треба, в першу чергу, зосередитися на тому, що одним із перших давньоруських філософів вважають Іларіона – київського митрополита у 1051 – 1054 рр. Достовірно відомим його

твором с «Слово про закон, через Мойсея даний, і про благодать та істину, які були Ісусом Христом, і про те, як закон відійшов, і благодать та істина всю землю заповнили, і віра на всі народи поширилась, і нашого народу руського досягла». Це богословсько-філософський твір, у якому автор розмірковував про посилення участі Бога в земних справах, про хрещення Русі як заключний етап її християнізації, про переваги християнського світогляду, порівняно з язичницьким.

Одним із відомих книжників – полемістів був ігумен Києво-Печерського монастиря Феодосій Печорський (бл. 1008 – 1074) – автор одинадцяти творів. У «Слові про терпіння і любов», «Повчаннях про терпіння і смирення» він виступав ідеологом православ'я. Феодосій критикував язичництво, проповідував християнську мораль, боровся за її чистоту.

На початку XII ст. з'явилася «Повість временних літ», автором якої традиційно вважають ченця Печорського монастиря Нестора (бл. 1056 – після 1113) – «батька руської історії». Вона постає не тільки як історично-літературний твір, а і як одна з пам'яток філософської думки.

Відомий церковний і політичний діяч Никифор (пом. 1121), київський митрополит з 1104 по 1120 р., написав п'ять творів – послань і повчань. Він намагався вирішити проблему пізнавальних можливостей людини, пов'язуючи їх з її психологією. Він розглядав людину як складну систему тілесної та духовної субстанцій, які перебувають в єдності та боротьбі.

Володимир Мономах (1053 – 1125) – видатний державний і політичний діяч, талановитий письменник і мислитель. Найбільш, відомим його твором є «Повчання». Моральні, політичні і правові погляди Володимира Мономаха не узгоджувалися з багатьма догмами ортодоксальної церкви, оскільки він доводив, що Бог не вимагає від людини таких надзвичайних зусиль, як затворництво, строгий піст, чернецтво.

На другу половину XII ст. припадає творчість Кирила Туровського (1130 – бл. 1182) – видатного діяча культури, філософа, майстра урочистого красномовства, за що його і назвали «Златоустом». К. Туровський вирішував з

позицій християнського антропоцентризму проблему співвідношення душі і тіла, наголошуючи на їх взаємодії у процесі життєдіяльності людини, надаючи провідну роль душі.

З 50 – 70-х років XIV ст. у культурному житті України почали поширюватися єретичні вчення і вільнодумство. Філософські ідеї єретиків полягали у сміливій світоглядній оцінці діяльності церковної ієрархії, ченців, думках про свободу волі, умовою реалізації якої вважали поширення освіти. Вони пропонували критичне ставлення до деяких православних догматів і церковних обрядів.

Кінець XV – початок XVI ст. позначив межу нової епохи в історії філософії України. Розпочався гуманістичний період її розвитку, вершиною якого стала філософія професорів Києво-Могилянської академії і Григорія Сковороди.

Зачинателем українського гуманізму став Юрій Котермак (Дрогобич) (бл. 1450 – 1494). Найбільш відомими його працями є: «Прогностична оцінка поточного 1483 року», «Трактат про сонячне затемнення 20 липня 1478 року», «Трактат з шести розділів про затемнення» (1490), у яких він виклав свої погляди на людину, світ, історію, силу знання та людського розуму.

Найвизначнішою постаттю серед українських гуманістів XVI ст. був Станіслав Оріховський-Роксолан (1513 – 1566) – талановитий оратор, філософ, публіцист, історик. На думку С. Оріховського, держава і державна влада виникли внаслідок суспільного договору, тому церква не повинна втручатися в їх справи; природне право також не залежить від релігії.

Викладачі Києво-Могилянської академії, поряд з вітчизняною світоглядно-філософською традицією, широко використовували досягнення західноєвропейської науково-філософської думки епохи Відродження та Нового часу.

Григорій Савович Сковорода (1722 – 1794) – вважається засновником класичної філософської думки в Україні. Філософія, за Сковородою, є самим життям, тому головним у людині є не стільки її теоретичні пізнавальні

здібності, скільки емоційно-вольове єство її духу, серце, з якого виростають і думки, і прагнення, і ночування. Подібно до Сократа, Сковорода твердив: «Пізнай себе», «Поглянь у себе».

З початку XIX ст. філософська думка в Україні зосереджувалась головним чином в університетах. Українська «університетська» філософія XIX – XX ст. зазнавала великого впливу німецької класичної філософії І. Канта, Г. Гегеля, Й. Фіхте й особливо Ф. Шеллінга. Гегельянців було представлено головним чином професорами Київського університету Орестом Новицьким (1806 – 1884) і Сильверстом Гогоцьким (1818 – 1883). Вони високо цінували історико-філософську концепцію Гегеля і водночас критикували її за надмірний раціоналізм, оскільки найцінніший зміст духовного світу живе в переконаннях серця, а не в поняттях розуму, а також доводили, що німецькі філософи помилялись у прагненні замінити християнську віру знаннями.

На думку О. Новицького, предметом філософії є усвідомлююче «Я», усвідомлюване «не – Я» і перша причина того й іншого, тобто «Я» – дух, що пізнає себе, обмежений зовнішніми речами; «не – Я» – світ зовнішній, що визначається духом; Бог – те, що нічим не обмежене, вище і за дух, і за світ, чинник і кінець усього.

Послідовником Ф. Шеллінга в Україні був перший ректор Київського університету Михайло Максимович (1804 – 1873). М. Максимович стверджував, що філософія не може базуватися суто на розумі, потрібне «серце», оскільки вона є любов'ю до мудрості.

Микола Васильович Гоголь (1809 – 1852) – класик російської та української літератури. Він був переконаний, що через страждання, що випали на долю його народу, треба прийти до співчуття і, зрештою, – до справжньої любові. За допомогою такого розуміння любові М. Гоголь обґрунтовував класичну парадигму, значущу для всього XIX ст., що протистоїть як крайньому індивідуалізму, так і культурі «світлого майбутнього».

Наприкінці 1845 – на початку 1846 р. у Києві було організоване таємне Кирило-Мефодіївське товариство, метою якого було створення федерації

вільних слов'янських республік. Серед учасників товариства були ад'юнкт Київського університету, згодом відомий історик, етнограф, письменник, культурний діяч Микола Костомаров (1817 – 1885); учитель, згодом відомий письменник, історик, етнограф і культурний діяч Пантелеймон Куліш (1819 – 1897) і видатний український поет і художник Тарас Шевченко (1819 – 1861).

Автором своєрідної філософської концепції – «філософії серця» в Україні був Памфіл Данилович Юркевич (1826 – 1874). «Філософія серця» П. Юркевича обґрунтовувала також гармонію розуму та релігійної віри. В удосконаленні цієї гармонії він бачив подальший прогрес філософського знання. Його ідеї поклали початок багатій традиції релігійної філософії в Україні і Росії.

У 60 – 70-х роках ХІХ ст. у Києві, Полтаві, Харкові, Одесі, Чернігові та інших містах України виникли культурно-просвітницькі громадські рухи. Серед їх учасників було чимало оригінальних мислителів загальнослов'янського та європейського масштабу

Серед діячів громадських рухів значний внесок в історію філософської думки України належить Михайлові Петровичу Драгоманову (1841 – 1895) – талановитому публіцисту, історику, літературознавцю, фольклористу, економісту, філософу. Його філософська позиція – позитивістсько-натуралістична, своєрідне продовження ідей О. Конта, Г. Спенсера, П. Прудона; головною в ній є ідея прогресу.

Лідером «Молодої України» був Іван Якович Франко (1856 – 1916) – видатний письменник, громадський діяч, публіцист, доктор філософії, автор приблизно п'яти тисяч оповідань, повістей, романів, наукових, філософських і публіцистичних праць. Його філософські ідеї – екзистенціально-художні та етико – антропологічні.

Прибічником позитивізму у філософській думці України був також Михайло Сергійович Грушевський (1866 – 1934) – історик, громадський і державний діяч (у 1917 – 1918 рр. очолював Центральну Раду в Києві), автор наукових публікацій з проблем історії, літературознавства, культури, освіти.

Він не був професійним філософом, однак мав свою історіософську концепцію, чим збагатив українську думку.

У світовій науці і філософії широко відоме ім'я академіка, першого президента Академії паук України Володимира Івановича Вернадського (1863 – 1945). Він створив вчення про ноосферу і нову науку – біогеохімію. У філософії він став засновником антропокосмізму – вчення про гармонію природничо-історичної та соціально-гуманітарної тенденцій розвитку людини та науки.

У середині ХХ ст. виокремлюється своїми досягненнями Павло Васильович Копнін (1922 – 1971). Завдяки П. Копніну почав зміщуватися головний акцент філософствування з того, що не залежить від людини і людства, на те, що освоюється людиною у процесі її пізнавальної діяльності, а ще більше – на світоглядне осмислення світу, пізнавальні та світоглядні можливості суб'єкта, пізнавальні та ціннісні регулятиви людської життєдіяльності.

***Питання, які студент повинен самостійно вивчити і висвітлити на
співбесіді з викладачем:***

1. Кого вважають одним із перших давньоруських філософів?
2. Хто автор «Повісті временних літ»?
3. В чому заключалися передові філософські погляди В.Мономаха?
4. В чому полягали філософські ідеї єретиків 50 – 70-х рр. XIV ст.
5. Кого вважають зачинателем українського гуманізму?
6. В чому суть філософських поглядів Г.С. Сковороди?
7. Який головний акцент філософствування П.В. Копніна?

Питання для дискусії:

Який характер мала університетська філософія ХІХ – ХХ ст.?

Підготувати реферати:

1. Юрій Котермак: погляди на людину і світ.
2. Києво-Могилянська академія – альма матер вітчизняних науково-філософських думок.
3. Українська філософія ХХІ ст.

Самостійна робота № 5

Тема заняття: *Духовний вимір людського буття.*

Мета заняття навчальна: *ознайомити студентів з проблематикою буття у світовій філософській думці;*

виховна: *виховувати студентів у дусі патріотизму, національної свідомості та гідності;*

пізнавальна: *формувати уявлення про буття як філософську категорію;*

розвиваюча: *розвивати вміння співставляти події і явища, самостійно складати тези, готувати реферати.*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, географія, зарубіжна література.*

вид контролю: *усне опитування.*

завдання: *підготувати реферати.*

Література:

1. Бичко А. Історія філософії. Підручник. – К., Либідь, 2010. – ст. 27 – 30;
2. Бойченко І. Філософія історії. – К., 2012. – ст. 78 – 81;
3. Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії. – К., 2013. – ст. 101 – 114.

Контрольні запитання:

1. Перші згадки про буття у філософському вимірі.
2. Ідея буття як трансцендентного Абсолюту.
3. Проблема буття у філософії постмодернізму.
4. Основні форми буття.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *онтологія, екзистенціалізм, трансцендентний, Абсолют.*

Метою студентів є опрацювання та аналіз поданих матеріалів, а також відповісти на поставлені запитання.

У повсякденній мові терміни «бути», «існувати», «перебувати в наявності» є синонімами. Але в філософії вони мають особливі смисли, стають категоріями онтології, того розділу філософії, де мова йде про істинно суще, єдине, що гарантує світу та людині стійке існування.

Проблема буття введена в філософію Парменідом (V – IV pp. до н.е.) як відповідь на певний соціальний і екзистенціальний запит. Люди стали втрачати віру в традиційних богів Олімпу. Тим самим руйнувалися основи і норми соціального. Із загибеллю богів вже ніхто не міг поручитися, що ритм і порядок природних і соціальних процесів залишиться стабільним. У глибинах людської свідомості зародилося відчай, необхідний був пошук нових гарантів людського існування. Людям потрібна була опора в їхньому житті. Філософія в особі Парменіда спробувала заспокоїти сумяття душу античної людини, сповістивши людей про відкриття Абсолютною думки, яка утримує світ від перекидання в хаос, забезпечує йому стабільність і надійність. Люди знову знайшли впевненість в тому, що все підкоряється порядку з необхідністю.

Екзистенціалізм заявляє, що тільки людина є справжнє і граничне буття, а питання про буття – це питання про його розуміння, що задає сама людина. Люди перестали визнавати свою залежність від Бога, привласнили собі право Творця творити світ, самовпевнено увірували в те, що людина сама створює себе і свої здібності. Вони стали сприймати свою свідомість, своє життя, свої потреби як єдине і безсумнівно справжнє буття.

Російські релігійні філософи різко критикували таке розуміння буття. Вчення Декарта, в якому на місце безумовного буття було поставлено «Я», С.Л. Франк охарактеризував як «глибока помилка і притому згубна», натворив «безмірно багато шкоди не тільки в теоретичній самосвідомості філософії, але і в духовному житті європейського людства». І.А. Бердяєв вважав, що затверджений І. Кантом примат пізнання над буттям привів до «фатального» розриву з Абсолютом. Російські релігійні філософи прагнули зясувати найглибші буттєві витоки людського існування, обґрунтувати ідею, згідно з якою буття дано нам від початку, до будь-яких форм людської діяльності, як

теоретичної, так і практичної. Людині слід смиренно погодитися з тим, що її свідомість не виводиться з людської природи, вгамувати гординю свого «я», що забажало бути автономним і самодостатнім творцем світу.

Ідея буття як трансцендентного Абсолюту розглядалася у філософії ідеалізму. Матеріалістична філософія базувала своє вчення на визнанні як єдино істинно сущого буття природного світу, чуттєвого сприйняття речей, що існують поза і незалежно від людини, тобто об'єктивно.

Проблема буття то зникає з філософського розгляду, то знову з'являється, це свідчить про властиву людям «онтологічну потребу», яка прагне до безумовного, тобто визнати щось, що перевершує і перевищує людське існування. Ця потреба проявляється найбільш гостро в ті історичні епохи, коли люди усвідомлюють, що обраний ними спосіб жити на свій розсуд і сваволю пов'язаний з негативними наслідками, коли в суспільстві наростає втома від свободи, коли побудований за людським розумінням світ починає демонструвати однобокість.

У XX ст., з одного боку, оголилися всі наслідки безбитійного існування людини, її захвату власною свободою. Людям, котрі вважають себе автономними і вільними від онтологічних устремлінь, довелося визнати, що в результаті такого «визволення» вони перетворилися в систему різних функцій: соціальних, психологічних, політичних і т. д., що вони втратили цілісність, вищий сенс свого існування, побудувавши «самозаконодавчу і саморуйнівну» цивілізацію (М. Хайдеггер). Протест проти цих наслідків і став для багатьох філософів відправною точкою повернення до теми буття, до онтологічної спрямованості своїх досліджень.

З іншого боку, постмодерністська філософія відкидає ідею абсолютного буття. З її точки зору, ця ідея в різних своїх варіаціях, від Парменіда до Гегеля, виправдовувала необхідність для людини підкорятися якимось вищим цінностям. Визнавши існування буття як чогось надлюдського, люди добровільно поневолили себе на віки. Позбутися від цього поневолення, скинути вищі цінності, які ще Ф. Ніцше називав ідолами, – в цьому вбачають

своє завдання філософи-постмодерністи. Вони послідовно проводять думку про те, що в тій мірі, в якій філософи-класики вигадали абсолютне буття, тобто ідеальний світ, у реального світу, світу життєвого відняли сенс, істинність, цінність.

При філософському осмисленні проблеми буття доцільно виділити його основні форми:

1) буття речей, процесів, яке в свою чергу може бути розділене на:

- а) буття речей, процесів, станів природи як цілого;
- б) буття речей і процесів, вироблених людиною, тобто буття культури.

2) буття людини, яке поділяється на:

- а) буття людини у світі речей;
- б) специфічне людське буття.

3) буття духовного (ідеального), яке ділиться на:

- а) буття індивідуалізованого духовного,
- б) буття об'єктивованого (позаіндивідуальне) духовного.

4) буття соціального, яке ділиться на:

- а) індивідуальне буття (буття окремої людини в суспільстві і в історії);
- б) буття суспільства.

Кожна з цих форм буття – особливих форм реальності – володіє своєю якісною та кількісною визначеністю, структурою, співвідношенням мінливості й стійкості, особливостями функціонування та розвитку; перебувають між собою у певних зв'язках і відносинах. Всі ці особливості різних форм буття відображаються в філософських категоріях – матеріальне і ідеальне, матерія і свідомість, рух і розвиток, простір і час, причина і наслідок, необхідність і випадковість і т.д.

***Питання, які студент повинен самотійно вивчити і висвітлити на
співбесіді з викладачем:***

1. Хто ввів у науковий обіг поняття «буття»?
2. Який розділ філософії займається вивченням проблеми буття?
3. В чому ідея буття у філософії ідеалізму

4. Схарактеризуйте постмодерністська філософію з точки зору на ідею абсолютного буття?
5. Зазначте основні форми буття.
6. Назвіть відомі вам філософські категорії.

Підготувати реферати:

1. М. Хайдеггер: погляди на буття людини у світі речей.
2. Ідоли Ф. Ніцше.

Самостійна робота № 6

Тема заняття: *Основний зміст пізнавальної діяльності.*

Мета заняття навчальна: з'ясувати проблему пізнання у філософії;

виховна: виховувати студентів у дусі гармонійного поєднання національних і загальнолюдських цінностей;

пізнавальна: формувати уявлення про гносеологію як вчення про пізнання;

розвиваюча: сприяти розвитку у студентів навичок логічного мислення.

міжпредметні зв'язки: всесвітня історія, культурологія.

вид контролю: опитування.

завдання: підготувати реферати.

Література:

1. Горський В. Історія української філософії. Навч. посіб. – К., 2011. – ст. 113 – 125;
2. Єрмоленко Є. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К., 2013. – ст. 96 – 101.

Контрольні запитання:

1. Поняття гносеології.
2. Суб'єкт і об'єкт пізнання.
3. Багатоаспектність пізнання.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: гносеологія, епістемологія, логос.

Вивчаючи дані питання Ви можете звернутися за допомогою до матеріалу, який поданий нижче.

При роботі з означеною темою студентам треба звернути увагу на те, що проблеми пізнання досліджує розділ філософії (або філософська наука) під назвою «гносеологія» (давньогрец. «гносис» – пізнання; «логос» – учення, наука). Інколи цей розділ філософії іменують «епістемологія» (давньогрец. «епістема» – знання, наука; «логос» – учення), але здебільшого епістемологію розглядають або як теорію знання, або як дослідження лише наукового знання.

Першим питанням гносеології є визначення природи пізнання: що є пізнання, що штовхає людину до пізнання, чи приречена людина пізнавати? У найзагальнішому розумінні пізнання постає як процес взаємодії свідомості та дійсності. Але результатом такої взаємодії можуть бути враження, почуття, певні емоції. І хоча вони також можуть бути елементами пізнання, усе ж до останнього ми відносимо таку взаємодію свідомості й дійсності, унаслідок якої у свідомості вибудовуються образи, інтелектуальні моделі та конструкції, які дають змогу людині поліпшувати свої стосунки з дійсністю, робити свої дії оптимальнішими або ефективнішими, збільшувати свої можливості та міру свободи.

При осмисленні наведеного розуміння пізнання важливо звернути увагу на те, що реально здійснює пізнання не свідомість сама по собі, не мозок, а людина з усіма її життєвими проблемами, можливостями, бажаннями та пристрастями. Цей момент входить у поняття об'єкта та суб'єкта як вихідні поняття гносеології. Суб'єкт пізнання – це людина, що постає вихідним пунктом життєвої та пізнавальної активності, що здобуває знання, вибудовує теорії та концепції, зберігає та історично передає їх новим поколінням. Об'єкт пізнання – фрагмент (частина) будь-якої реальності (природної, соціальної, суб'єктивної, розумової, душевної та ін.), який не збігається у цей момент з інтелектом, що пізнає, та на який спрямована пізнавальна активність. Сучасні гносеологія та епістемологія вважають, що поняття пізнання має принаймні три основні змістові акценти:

- 1) процес здобування знань, створення образів, моделей, теорій реальності (це інформативний аспект пізнання);
- 2) прагнення оволодіти реальністю, проникнути в її приховані підвалини (це активістський або вольовий аспект пізнання);
- 3) бажання досягти найважливішого, найзаповітнішого для людини стану досконалості (це смисловий аспект пізнання).

Найчастіше пізнання ототожнюється саме із процесом продукування знання, але неважко побачити в людській допитливості, у пізнавальному

натхненні, у прагненні щось пізнати та зрозуміти бажання проникнути в потаємні глибини речей, опанувати їх, впливати на них. Цей момент у пізнанні робить його живим, енергійно напруженим, емоційним, злитим із волею та бажанням. Але якщо ми поставимо «остаточне» запитання: якою може бути кінцева мета пізнання? – То, врешті-решт, через пізнання ми сподіваємося знайти для себе (і для людства) щось найважливіше, заповітне. За допомогою пізнання ми хочемо здобути розв'язання основних проблем нашого життя, оскільки пов'язуємо пізнання із духовною сутністю людини та із можливістю для неї саме у духовному пошуку досягнути для себе найважливішого.

Окреслена багатоаспектність пізнання знаходить своє виявлення у різних видах пізнання, серед яких перш за все фігурують такі:

- життєво-досвідне пізнання постає безпосереднім, прямо вписаним у процеси повсякденної людської життєдіяльності; воно є дуже різноманітним за проявами, але нерозчленованим ні за змістом, ні за формами існування: тут емоції переплетені зі знанням, бажанням тощо;

- мистецьке пізнання окреслює реальність не відсторонено, а через переживання. Воно більше передає не предметні окреслення дійсності, а людське ставлення до неї. За змістом воно умовне, тобто надає простір проявам уяви, фантазії, суб'єктивним схильностям людини. Завдяки цьому художнє пізнання інколи випереджає хід подій, окреслює їх більш багатогранно, багатобарвно та життєво;

- наукове пізнання культивується спеціально через усвідомлення ролі знання; воно є спеціалізованим та спеціально організованим, контролює свій хід, намагаючись досягти максимального ступеня достовірності знання:

- релігійно-містичне пізнання часто окреслює джерела своїх відомостей як божественне об'явлення, особливе просвітлення, і хоча ці джерела залишаються для нас багато в чому таємничими та недосяжними ні для контролю, ні для свідомого використання, немає сенсу заперечувати особливу значущість для людини того, що викладено у священних текстах і релігійних настановах; сама історія людства переконливо це доводить;

- екстрасенсивне пізнання, інтерес до якого особливо зріс наприкінці ХХ ст., також залишається для нас багато в чому незрозумілим; ми можемо констатувати, що так звані екстрасенси, контактери мають можливість отримувати інформацію з якихось незвичайних джерел. Цей вид пізнання використовують у суспільстві, але природа його для науки поки що незрозуміла.

Отже, можна зробити висновок, що пізнання у своїй дійсності постає як багатогранний та складний процес, в якому знаходять своє виявлення як духовні здібності людини, так і її найважливіші життєві зацікавлення.

***Питання, які студент повинен самостійно вивчити і висвітлити на
співбесіді з викладачем:***

1. Розкрийте зміст поняття пізнання.
2. Охарактеризуйте особливості, об'єкт, форми, перваги та недоліки чуттєвого пізнання.
3. Охарактеризуйте особливості, об'єкт, форми, перваги та недоліки раціонально-логічного пізнання.
4. Поясніть необхідність існування та форми синтезувального рівня пізнання.
5. Охарактеризуйте пізнання як неперервний еволюційний процес.
6. Охарактеризуйте методи та форми емпіричного пізнання у науці.

Підготувати реферати:

1. Сучасне розуміння істини.
2. Порівняльний аналіз істини та правди у ХХІ ст.

Самостійна робота № 7

Тема заняття: *Філософський аналіз суспільства.*

Мета заняття навчальна: *розглянути людське суспільство як предмет філософського пізнання;*

виховна: *виховувати студентів у дусі гармонійного поєднання національних і загальнолюдських цінностей;*

пізнавальна: *формувати уявлення про людину як центр суспільства;*

розвиваюча: *сприяти розвиткові у студентів навичок аналізу й синтезу.*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, культурологія.*

вид контролю: *опитування.*

завдання: *підготувати реферати.*

Література:

1. Горський В. Історія української філософії. Навч. посіб. – К., 2011. – ст. 126 – 135;
2. Єрмоленко Є. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К., 2013. – ст. 106 – 113.

Контрольні запитання:

1. Поняття суспільства.
2. Соціальне.
3. Дві основні сфери суспільного буття і головні сфери життя суспільства.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *ідеологія, прогрес, соціальна мобільність.*

Вивчаючи дані питання Ви можете звернутися за допомогою до матеріалу, який поданий нижче.

При роботі з означеною темою студентам треба звернути увагу на те, що суспільство – надзвичайно складний і суперечливий предмет пізнання. Воно постійно змінюється, набуваючи все нових і нових форм. На зорі історії виникло первісне суспільство мисливців і збирачів. Пізніше його змінило рабовласницьке, згодом – феодальне, капіталістичне, соціалістичне

суспільство. Є й інші класифікації типів і форм суспільства (доіндустріальне, індустріальне, постіндустріальне та ін.). У межах однієї й тієї ж країни в різні періоди існували різні типи суспільства.

Термін «суспільство» у філософській, економічній та історичній літературі має щонайменше чотири різних значення:

1) окреме конкретне суспільство, що є самостійною одиницею історичного розвитку. Прикладом можуть бути суспільства стародавніх Афін, середньовічної Венеції, сучасної Болгарії, України тощо.

Кожне таке суспільство є не просто сукупністю людей, а єдиною системою соціальних відносин, цілісним соціальним організмом, що розвивається певною мірою незалежно від інших соціальних організмів. Це дає підстави вживати для означення таких одиничних конкретних суспільств термін «соціальний організм».

2) та чи інша конкретна сукупність соціальних організмів.

3) сукупність усіх соціальних організмів, що існували й існують на земній кулі, тобто все людство в цілому.

4) суспільство певного типу взагалі, наприклад, феодальне, індустріальне.

Людство ще не знайшло більш-менш прийнятної і обґрунтованої відповіді на питання, що ж таке соціальне. Тому нині, як і дві тисячі років тому, над визначенням якості феномена соціального треба міркувати, розпочинаючи із встановлення елементарно незаперечних фактів і піднімаючись до вершин осягнення глибинних якостей його природи й суті.

У процесі життєдіяльності люди вступають у певні стосунки між собою. Спілкування (взаємодія, суспільні відносини), як і діяльність, є необхідною і всезагальною умовою формування і розвитку соціальності. На запитання, що таке соціум, можна відповісти: це діяльне спілкування людей. Воно органічно вплетене в людську діяльність, відповідає різноманітним видам діяльності і постає як її передумова, бо саме через спілкування налагоджуються і

осмислюються необхідні для діяльності зв'язки, обмін інформацією, фіксація набутого досвіду, передача його від покоління до покоління.

Підкреслюючи специфіку людського способу життя як принципово відмінного від тваринного існування, слід наголосити на його соціально-спадкоємному і тому історичному характері. Тварина не набуває досвіду спадково, а здобуває його самостійно. Вона успадковує лише інстинкт. Людина ж багата досвідом поколінь. Кожне нове покоління стоїть на плечах попереднього, спадкоємне переймаючи в нього історичний досвід, соціальність має історичний характер. Тваринне ж життя – позаісторичне. Історія життя тварини зникає разом з її фізичною смертю. Людське життя продовжується в наступних поколіннях.

Таким чином, соціум як історія постає у вигляді творчості людей в усіх галузях суспільного життя – створення матеріальних і духовних цінностей, перетворення природи, формування нових якостей у людині. Історія характеризується просторово-часовими вимірами, підлягає визначеності в системі категорій прогресу, постає як суспільно-природний процес взаємодії людини з природою, предметним світом культури, з іншими людьми.

Характеризуючи діяльність як засіб існування соціального, вчені підкреслюють таку її особливість, як інституціональність. Інститут (від лат. *institutum* – устрій, становлення) є заклад, що забезпечує відносну стабільність зв'язків і відносин між людьми в рамках соціальної організації суспільства. Соціальна філософія розглядає такі соціальні інститути як певну сукупність закладів та установ, що відповідає соціальній структурі суспільства, сукупність соціальних умов та культурних зразків, які визначають стійкі форми соціальної поведінки та діяльності, систему поведінки згідно з цими нормами. В економічній сфері суспільної діяльності є такі інститути, як розподіл праці, власність, заробітна плата та ін., в політичній – держава, армія, партія і т. ін., в духовній – мораль, право, мистецтво, наука, релігія тощо. Соціальна філософія розглядає й такі інститути, як сім'я, виховання, культура.

Звичайно, матеріальні та духовні блага створюються в сфері безпосереднього виробництва. Щоб було що споживати (обмінювати, розподіляти), треба щось виробляти. Внаслідок цього робиться висновок про пріоритетність безпосереднього виробництва в системі способу життя людей. Все це не викликає сумнівів. Вони з'являються згодом, після аналізу реального життєвого процесу на основі абсолютизації визначальної ролі виробництва в суспільному житті й фактичному нехтуванні такими елементами, як розподіл, обмін, споживання, соціальна сфера, культура тощо.

Якщо провести лінію між загальними підходами до вивчення суспільства і до вивчення сучасного українського суспільства, то варто сказати, що не дивлячись на свій менталітет, на географічне місце проживання, українське суспільство підпадає під загальні філософські погляди на суспільство, й продукує практично типові соціальні процеси, які відбувалися чи відбуваються серед населення інших країн.

Питання, які студент повинен самостійно вивчити і висвітлити на співбесіді з викладачем:

1. Дайте визначення поняття суспільства.
2. Розкрийте поняття економічної сфери.
3. Що таке виробничі сили і виробничі відносини?
4. Охарактеризуйте поняття соціальної мобільності.
5. Визначте політичну сферу суспільного життя.
6. В чому заключається духовна сфера суспільного буття?

Підготувати реферати:

1. Менталітет сучасного українця: за і проти?
2. Людина – суб'єкт і головна дійова особа суспільства.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

(тестові завдання)

Варіант 1

1. Східна філософія на відміну від західної:

- а) є образною за типом мислення, тяжіє до морального повчання та настанов на духовне самовдосконалення людини;
- б) культивує раціональний, логічно послідовний стиль мислення, тяжіє до абстрактних теоретичних конструювань.

2. «Пракриті» та «Пуруша» – це поняття, що позначали початки буття:

- а) в даосизмі;
- б) в давньоіндійських філософських школах настика;
- в) в давньоіндійській філософській школі санкх'я;
- г) в філософії буддизму;
- д) в давньокитайському переліку світових стихій.

3. «Нірвана» – це одне із основних понять:

- а) буддизму;   б) даосизму;   в) синтоїзму;   г) джайнізму;   д) йоги.

4. В якому із напрямів східної філософії стверджується, що буття – це страждання:

- а) конфуціанство;   б) чарвака-локаята;   в) даосизм;   г) буддизм.

5. Назвою «антична філософія» позначають:

- а) філософію стародавнього світу;
- б) філософію перших, найбільш давніх цивілізацій;
- в) філософію давньогрецьку, еліністичну, римську;
- г) давньогрецьку філософію.

6. Хто із античних філософів сказав: «Я знаю лише те, що я нічого не знаю»:

- а) Піфагор;   б) Анаксимандр;   в) Сократ;   г) Демокріт.

7. В епоху європейського середньовіччя природне, тілесне, матеріальне розглядалось:

- а) як вороже духовному;
- б) як єдино можливе виявлення духовного;

в) як необхідна складова створеного світу та людини;

г) як таке створене, що мало власну внутрішню необхідність.

8. Хто із нижче зазначених християнських філософів входив у когорту «великих каппадокійців»:

а) Альберт Великий;

б) Григорій Великий;

в) Іоан Златовуст;

г) Григорій Богослов.

9. Емпіризм – це позиція у методології, що характеризується:

а) найпершим цінуванням розумових дедуктивних виведень;

б) наголошуванням найпершої та вирішальної ролі відчуттів у пізнанні;

в) рухом пізнавальної думки від фактів до ідей;

г) визнанням існування в людському розумі вроджених ідей.

10. Засновником філософії Нового часу вважається:

а) Ніколо Макіавеллі;

б) Жан-Поль Сартр;

в) Леонардо да Вінчі;

г) Френсіс Бекон.

11. Теза «Я мислю, отже я існую» належить:

а) Наполеону;

б) Робінзону;

в) Вольтеру;

г) Декарту.

12. Століття Просвітництва в історії Європи – це:

а) XVI ст.;

б) XVII ст.;

в) XVIII ст.;

г) XIX ст.

13. Принцип розвитку (як і теорія розвитку) був найбільш продуктивно розроблений:

а) І. Кантом;

б) І. Фіхте;

в) Ф. Шеллінгом;

г) Г. Гегелем.

14. «Діяти, діяти і ще раз діяти – ось в чому наше призначення!» – Ця теза була запроваджена:

а) І. Кантом;

б) І. Фіхте;

в) Ф. Шеллінгом;

г) Г. Гегелем.

15. Який принцип постає вихідним для філософії Л. Фейєрбаха:

а) принцип монізму;

б) принцип гуманізму;

в) принцип активності;

г) антропологічний принцип.

16. Етика А. Шопенгауера носить переважно:

а) песимістичний характер;

б) оптимістичний характер;

в) дотримується збалансованої оцінки явищ життя;

г) спирається на християнські заповіді.

17. Поняття екзистенції було вперше запроваджене в якості характеристики особливостей людського буття:

а) І. Кантом; б) А. Шопенгауером; в) М. Хайдеггером; г) С. Кіркегором.

18. Теза «Наука сама собі філософія» була проголошена:

а) К. Марксом; б) Ф. Енгельсом; в) О. Контом; г) К. Фогтом.

19. Термін «атомарні факти» був введений:

а) представниками квантової механіки для позначення засад реальності;

б) представниками неопозитивізму для проведення верифікації;

в) О. Контом для визначення найперших завдань соціології;

г) структуралізмом для окреслення найперших структур знання.

20. «Конвенціональність» – це поняття для позначення:

а) політичних або демократичних угод;

б) погодження між собою вихідних принципів та понять певної теорії;

в) згоду наукового співтовариства визнати певні наукові здобутки достовірними.

Варіант 2

1. Яке з приведених визначень є найбільш прийнятим:

- а) філософія – це мистецтво виживати і вмирати;
- б) філософія – це вчення про мораль;
- в) філософія – це наука всіх наук;
- г) філософія – не наука, а наука – не філософія.

2. Філософська концепція Конфуція пов'язана в першу чергу з проблематикою:

- а) космологічною;   б) соціальною;   в) містичною;   г) мистецькою.

3. Ідея атомістичної будови речовини, висунута Демокрітом, базувалась на:

- а) експериментальних підтвердженнях хімічної неподільності атому;
- б) тезі про те, що речовина не може зникати безслідно і не може виникати із нічого;
- в) на вченні про те, що в основі всіх процесів дійсності лежить взаємне перетворення світових стихій;
- г) на геометричній концепції світових елементів, розробленій Платоном.

4. Хто із названих античних філософів є автором концепції ідеальної держави:

- а) Демокріт;   б) Геракліт;   в) Сократ;   г) Платон.

5. Новаторство Арістотеля полягало в тому, що він розробив:

- а) ідею гілеморфізму в питанні про будову всіх речей;
- б) науку про закони та форми правильного мислення – логіку;
- в) вчення про чотири причини всього сущого;
- г) ідею катарсису – очищення шляхом естетичного переживання.

6. Кого із зазначених середньовічних філософів називають «батьком середньовічної схоластики»:

- а) Августина Блаженного;   б) Василя Великого;
- в) Псевдо-Діонісія Ареопагіта;   г) Северина Боеція.

7. «Золоте століття схоластики» – це:

- а) XI ст.;   б) XII ст.;   в) XIII ст.;   г) XIV ст.

8. Із наведених нижче варіантів оберіть правильні: «Характерними ознаками гуманізму слід вважати»:

- а) опору на факти та ясну логіку;
- б) піднесення значущості земного життя людини та її самовдосконалення як особистості;
- в) висування на перший план освіти та моральних засад людського життя;
- д) сповідування принципу співвідношення макрокосму та мікркосму.

9. Фігура літературного персонажа Робінзона була показовою для загальної атмосфери Нового часу тому, що:

- а) в цю епоху люди захоплювались морськими подорожами;
- б) вона символізувала собою нове становище окремого індивіда в системі соціальних зв'язків.

10. Оберіть варіанти правильної відповіді на питання. Мислення «здорового глузду» характеризується наступними рисами:

- а) воно передбачає посилення на авторитет Біблії;
- б) воно передбачає ясну та чітку логіку;
- в) воно віддає перевагу інтуїції, а не розсудковим міркуванням;
- г) воно культивує принцип індивідуальної активності.

11. Теза «Я мислю, отже я існую» є важливою вихідною тезою:

- а) філософського монізму; б) раціоналізму; в) емпіризму; г) для скептицизму.

12. Німецька класична філософія була історично першою формою класичної європейської філософії.

Так;

Ні.

13. «Категоричний імператив» І. Канта – це є:

- а) виведений на основі вимог розуму всезагальний закон людської моральної поведінки;
- б) закон застосування категорій розсудку до даних чуттєвого досвіду.

14. Л. Фейєрбах закликав:

- а) замінити релігію об'явлення релігією всезагальної людської любові;
- б) знищити усяку релігію тому, що вона спотворено виражає людську сутність.

15. Філософія марксизму характеризувалась як:

- а) різновид природничого матеріалізму;

- б) діалектичний та історичний матеріалізм;
- в) антропологічний матеріалізм;
- г) науковий атеїзм.

16. Феноменологічна філософія Е. Гусерля виходила із припущення:

- а) що через феномен виходить у з'явлення ноумен;
- б) що феномен постає результатом дії речей-в-собі на органи чуттів людини;
- в) що феномен є тим, чим він є, що за ним не стоїть ніяка інша реальність;
- г) що феномен – це те, що виходить за межі повсякденного, що є незвичним та оригінальним.

17. У галузі філософського осмислення дійсності заслуга З. Фрейда полягає в тому, що він:

- а) підпорядкував несвідоме свідомому;
- б) завдяки відкриттю та окресленню змісту та меж несвідомого суттєво ускладнив розуміння чинників людської поведінки;
- в) ініціював розгортання так званої «сексуальної революції» у ХХ ст.;
- г) завдяки відкриттю несвідомого зміг пояснити багато явищ культури.

18. Визначте, які із наведених нижче термінів використовуються для позначення теорій, що надають розвитку техніки та технології вирішальну роль в поступі суспільства:

- а) технофобія;   б) технізація;   в) технологічна революція;   г) технократія.

19. Теософія як напрям релігійної філософії ХХ ст. характеризується тим, що:

- а) вона вірить у можливість людського розуму осягнути сутність Бога;
- б) вона вважає, що всі релігії світу стверджують ту ж саму істину, проте в різних формах;
- в) вона широко застосовує методи науки для проникнення у таємниці релігійних текстів;
- г) вона наполягає на тому, що отримує прямі божественні одкровення.

20. Філософський постмодерн як один із напрямів філософії кінця ХХ ст. характеризується наступними рисами:

- а) його предметом постають явища попередньої культури;

- б) він намагається покласти в основу своїх тверджень чіткі логічні побудови;
- в) йому притаманні прагнення стерти межі між різними сферами та напрямками інтелектуальної діяльності;
- г) він сповідує принциповий антилогіцизм.

ВІДПОВІДІ НА ТЕСТОВІ ПИТАННЯ

ВАРІАНТ I

1. а)
2. в)
3. а)
4. г)
5. в)
6. в)
7. а)
8. г)
9. б)
10. г)
11. г)
12. в)
13. г)
14. б)
15. г)
16. а)
17. г)
18. в)
19. б)
20. б)

ВАРІАНТ II

1. в)
2. б)
3. б)
4. г)
5. г)
6. а)
7. в)
8. б)
9. б)
10. б)
11. б)
12. так
13. а)
14. а)
15. б)
16. б)
17. г)
18. г)
19. б)
20. в)

ВИСНОВКИ

Ця методична розробка дасть можливість в повному обсязі вивчити студентам спеціальності 5.03050801 «Фінанси і кредит» денної форми матеріал, який винесений на самостійне опрацювання з курсу «Основи філософських знань».

Посібник включає матеріал, що стосується важливих філософських ідей, які відіграли важливу роль у світовому розвитку та на початку ХХІ століть.

Форми самостійної підготовки різноманітні – від звичайного запам'ятовування до конспектування, складання нотаток, термінологічних словників, читання художньої літератури відповідного філософського спрямування, тестових завдань.

Саме різноманітність форм роботи допоможе студентам-фінансистам розширити свій кругозір, сформувавши науковий світогляд, виховати в собі патріотичні почуття до держави.

ЛІТЕРАТУРА

Базова:

1. Аблєєв С. Філософія в схемах і таблицях. – М., Вища школа, 2011;
2. Андрущенко В. Історія соціальної філософії . – К., Тандем, 2012;
3. Арутюнов В. Філософія (навч-метод. посібник для самостійного вивчення). – К., КНЕУ, 2014;
4. Бичко І. Філософія: курс лекцій. – К., 2013;
5. Бичко А. Історія філософії. Підручник. – К., Либідь, 2010;
6. Бойченко І. Філософія історії. – К., 2012;
7. Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії. – К., 2013.

Додаткова:

1. Горлач М. Філософія: підручник. – Харків, 2010;
2. Горський В. Історія української філософії. Навч. посіб. – К., 2011;
3. Єрмоленко Є. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К., 2013;
4. Надольний І. Філософія: посібник. – К., 2014;
5. Петрушенко В. Основи філософських знань. Посібник. – К., Новий світ, 2013;
6. Філософський енциклопедичний словник. – К., 2012;
7. Щерба С. Філософія: короткий виклад. Навчальний посібник. – К., Кондор, 2014.